

УДК [39-047.37:[624-051 В. Турчиняк:726.54]:930]
(477.85/.86-22)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.02.342>

ПОСТАТЬ МАЙСТРА ВАСИЛЯ ТУРЧИНЯКА — БУДІВНИЧОГО ЦЕРКВИ СВ. ЮРІЯ В С. ДУЛІБИ СТРИЙСЬКОГО РАЙОНУ

Ярослав ТАРАС

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7241-9466>

доктор історичних наук, професор,
Інститут народознавства НАН України,
завідувач відділу етнології сучасності,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: etnomod@ukr.net

Ідея написання статті з'явилася під час опрацювання джерел для історико-культурного нариса про с. Дуліби Стрийського району. У публікаціях, присвячених майстрові В. Турчиняку, зведенню ним дулібської церкви св. Юрія, є ряд положень, на які я як історик, архітектор, дулібчанин повинен прореагувати, висвітлити своє бачення цієї постаті. В цьому і окреслюється *актуальність* обраної мною теми.

Мета публікації — розглянути обширну історіографію, висвітлити сучасний стан дослідження життя і мистецької спадщини різьбяр-будівничого Василя Турчиняка зі с. Луг Надвірнянського району. *Джерельна база статті* — проаналізовані праці, присвячені В. Турчиняку, від кінця XIX ст. до сьогодення. З'ясовані недоречності, що мали місце в дослідженні творчості В. Турчиняка, які стосуються історико-етнографічного районування, ролі і місця архітекторів у проектуванні та будівництві церков у кінці XIX — на початку XX ст.

Вперше заговорили про майстра в кінці XIX ст., після того, як його робітню відвідав відомий громадський діяч і етнограф Володимир Шухевич. Встановлено, що дослідження творчості майстра В. Турчиняка активізувалися в кінці XX — на початку XXI ст. Це і визначає *хронологічні межі* нашого дослідження.

Методологія дослідження базується на теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні, історичному огляді та спостереженнях автора.

Ключові слова: майстер В. Турчиняк, церква св. Юрія в Дулібах, Гуцульщина, Бойківщина.

Yaroslav TARAS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7241-9466>

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Institute of the Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Head of the Department of Modern Ethnology,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: etnomod@ukr.net

VASYL TURCHINYAK AS A BUILDER OF ST.YURIY CHURCH IN THE VILLAGE DULIBY OF THE STRYI DISTRICT.

The idea of writing an article appeared during the elaboration of sources for historical and cultural essay about the village Duliby of the Stryi district. In publications devoted to master V. Turchinyak, the Duliby's Church of St. Yuriy building, there are a number of provisions for which I am as a historian, architect must react, highlight your vision of this figure. The relevance of the topic is outlined.

The purpose of the publication is to consider extensive historiography, to highlight the current state of study of life and artistic heritage of the builder Vasyly Turchinyak from Lug Nadvirna district. The source base of the article is analyzed works devoted to V. Turchinyak, from the end of the XIX century to the present.

For the first time talked about the master at the end of the XIX century, after he was visited by a well-known public figure and ethnographer Volodymyr Shukhevich. It has been established that the study of creativity of master V. Turchinyak activated at the end of XX — early XXI century. This determines the chronological limits of our research.

The participation of V. Turchinyak, Dulibian community and masters in the construction of the Church of St. Yuriy in the village of Duliby is expressed in detail.

The role of Father M. Datsishina in resurrection of memory of the prominent master, in the dissemination of information about the Duliby's Church of St. Yuriy is relevant.

It is shown what was based on the talent of the master V. Turchinyak, which allowed him to organically combine architectural and constructive elements with the artistic, as he adapted the traditional thread to the requirements of sacred monumental art, created a distinctive style. It was found that the master V. Turchinyak, as most of the folk masters, was endowed with supernatural abilities, as widespread revision of his beliefs, divination, providence.

It is stated that in many today's publications, we have a valid historical and cultural reality of the creativity of V. Turchinyak, and a variety of oral folklore, in which his figure is grown by weight, people poetize the master who loves and wants to be shown wiser than architect, engineer, mister.

The research methodology is based on theoretical analysis, systematization and generalization, historical examination and observation of the author.

Keywords: Master V. Turchinyak, Church of St. Yuriy in Duliby, Hutsulshchyna, Boykivshchyna.

Вступ. Ідея написання статті з'явилася під час опрацювання джерел для історико-культурного нарису про с. Дуліби Стрийського району. У публікаціях, присвячених майстрові В. Турчиняку, зведенню ним дулібської церкви св. Юрія, є ряд положень, на які я як історик, архітектор, дулібчанин повинен прореагувати, висвітлити своє бачення цієї постаті. В цьому і окреслюється *актуальність* об'єкту мною теми.

Мета публікації — розглянути обширну історіографію, висвітлити сучасний стан дослідження життя і мистецької спадщини різьбяр-будівничого Василя Турчиняка зі с. Луг Надвірнянського району. *Джерельна база статті* — проаналізовані праці, присвячені В. Турчиняку, від кінця ХІХ ст. до сьогодні. З'ясовані недоречності, що мали місце в дослідженні творчості В. Турчиняка, які стосуються історико-етнографічного районування, ролі і місця архітекторів у проектуванні та будівництві церков у кінці ХІХ — на початку ХХ ст.

Актуальність теми дослідження та аналіз публікацій. Із відновленням незалежності України особливо стрімко почала розвиватися національна просопографія. Завдяки пошукам дослідників у науковий дискурс вдалося повернути надзвичайної цінності відомості не тільки про наших державних діячів, а й про людей, які творили українську культуру. Особливе місце серед них займають майстри-будівничі — творці сакральних споруд, що належать до архітектурно-мистецької спадщини України. Одним із видатних народних майстрів кінця ХІХ — початку ХХ ст. був гуцульський майстер Василь Турчиняк, який вніс вагомий вклад у декорування екстер'єрів церков та у виготовлення предметів церковного інтер'єру.

Існує низка публікацій, як наукових, так і науково-популярних, про життя, творчий талант будівничого церков, різьбяр іконостасів та ікон Василя Турчиняка¹.

Вперше про різьбяр зі с. Луг на Станіславщині заговорили в кінці ХІХ ст. після того, як його

робітню відвідав відомий громадський діяч і етнограф Володимир Шухевич. Майстер тоді робив переважно різні предмети побуту — різьблені столи, шафи, бюра. Особливу увагу В. Шухевича привернуло мистецьке виконання Турчиняком ікони Божої Матері, чутки про яку в той час розійшлися далеко поза межами села. Володимир Шухевич тоді написав у найпопулярнішій в Галичині газеті «Діло» статтю про В. Турчиняка [1, с. 3].

Польська преса не могла не згадати В. Турчиняка після того, як він подарував Ігнатію Мосціцькому (1867—1946), хіміку, професору Львівської політехніки, в 1926—1929 рр. — президенту Республіки Польща мініатюрну модель церкви, виготовлену з тису. У польському часопису «Хроніка, ілюстрована Нового Віку» за 9.02.1936 р. була поміщена фотографія майстра біля виготовленого ним макета церкви та коротка довідка про нього такого змісту: «Wasył Turczyniak, 72-letni hucul z górskiej wioski Łuh, gminy Jaremcze, przesłał w upominku imienninowym Panu Prezydentowi sliczną rzeźbę cerkiewki z drewna limbowego» («Василь Турчиняк, 72-річний гуцул із гірського села Луг гміни Яремче надіслав Панові Президентові у подарунок на іменини гарної різьби церковцю з тисового дерева») [2].

Після низки публікацій про Василя Турчиняка у 1938 р. мистецтвознавиця і публіцистка Г. Лагодинська двічі відвідує с. Луг Надвірнянського району і зустрічається з ним особисто. Вона вперше дала характеристику творчості майстра, описала все, що виконав В. Турчиняк в інтер'єрі церкви Івана Богослова в с. Луг. Своє бачення діяльності Турчиняка мисткиня виклала в часопису «Наша Батьківщина» — органі українського краєзнавчого туристичного товариства «Плай». З її розлогої статті «Скарби мистецтва у глухій закутині» ми дізнаємося: про місцевість, у якій В. Турчиняк народився, «де душі мужів первісні і незіпсовані, між народом багато давніх переказів та співанок»; про церкву св. Івана Богослова, яка була до 1911 р., та будівництво нової п'ятибанної, особливу увагу звертає на іконостас, «цілий різьблений»; «царські ворота чудової ніжної роботи... , постаті бічних дияконських дверей — все прегарна плоскорізьба». Вона, як мистецтвознавець, відзначає, що «різьба Турчиняка помітна тим, що він не вживає ніяких прикрас скляних, металевих, які поширилися серед гуцульських різьбарів, цим він ори-

¹ У публікаціях відомі ще два варіанти написання прізвища майстра — Турченяк і Турчинюк. Деякі автори вживають паралельно зі вказаними прізвище Турчин. Зауважимо, що прізвища Турчинюк, Турчиняк є патронімічними утвореннями від прізвища Турчин і синонімічні до Турчиненко.

гінальний і його роботи мають тому виразні прикмети чистого мистецтва» [3, с. 259—260].

Василь Турчиняк зажив слави ще при житті, тому радянські наукові видання не могли відправити його в небуття через те, що будував церкви, виготовляв іконостаси, престоли, святі ікони, — інформацію дати про нього мусили. «Українська радянська енциклопедія» подає нам такі відомості: «Турчинюк (Турчиняк) Василь Іванович (1864—25.II.1939 рр.) — український народний майстер монументально-декоративної плоскорізьби. Народився в селі Лузі тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської області. Художньо оформляв будинки, іконостаси в селах Яблониця, Луг, Стримба, Верхній Майдан, Ворохта на Гуцульщині» [4, с. 38]. УРЕ не подає інформації про те, що він будував церкви.

Не могла радянська преса обійти 100-ліття від дня його народження. У газеті «Львівська правда» була опублікована стаття «Такою була його доля», яка в стилі радянської пропаганди розповідає про злиденне життя Турчиняків, про будівництво Василем Турчиняком Луго-Делятинської церкви та те, що за роботу йому обіцяли шмат монастирської землі, але церковні власті свої обіцянки не виконали [5]. Нужденним зображає будинок майстра у повісті «Доля Василя Турича» Г. Кирилюк [6], хоча жив В. Турчиняк у добротному будинку, мав два ряди образів [7; 8]. У всіх публікаціях радянського часу про В. Турчиняка побачимо ідеологічний намул.

В радянські часи була перша спроба проаналізувати творчість Василя Турчиняка мистецтвознавцем Ю. Лащуком. Його «Обстеження творчості народного архітектора й різьбяр-декоратора з Прикарпаття» в силу ідеологічних причин не було опубліковане [9].

Не обділила увагою В. Турчиняка українська діаспора, яка помістила про нього дані в Енциклопедії Українознавства [10, с. 3288].

Найбільше публікацій, присвячених В. Турчиняку, з'являється в роки незалежності України. У художній формі з цитуванням Г. Лагодинської розповідає про становлення і творчість В. Турчиняка Галина Пуга [11]. Про нього є відомості в енциклопедичних словниках і покажчиках «Митці України» [12, с. 391], «Мистецтво України» [13, с. 595], він фігурує в словниках народних будівничих [14, с. 593—594; 15, с. 517—518]. Його таланту різьбяр при-

свячені статті А. Дем'янчука [16], В. Клапчука [17], О. Петрашук [18], Б. Тимківа [19, с. 122], умінню самостійно «направляти верхи» — стаття Я. Кравченка [20]. До 150-ліття від дня народження Василя Турчиняка була опублікована стаття Б. Скаврона «НепрОстий гуцульський майстер» [21], в якій коротко представлене становлення та творчість різьбяр та будівничого церков.

У статті С. Голінея «Будівничий, майстер сакральної різьби, а чи «делятинський віщун?» висвітлюється не тільки талант будівничого дерев'яних церков та різьбяр, — особлива увага в ній приділена його «віщуванню» — передбаченню долі рідного с. Луг та умінню виконувати макети церков [22].

Інформацію про будівництво ц. св. Івана Богослова в с. Луг подає С. Флис: пише, хто перекрив бляхою святиню; іконостас описав та встановив, де він сьогодні знаходиться, адвокат з Надвірної В. Банах; які техніки й мотиви традиційної різьби використовував при різьбленні іконостаса; підсумовує, що «численні роботи майстра з Лугу — одна з найяскравіших і найпрекрасніших пам'яток сакрального мистецтва Галичини ХІХ — початку ХХ ст.» [23].

Про майстра ми можемо дізнатися з інтернет-сторінок Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Дулібської сільської ради (про будівничого церкви св. Юрія в цьому селі). На сайті музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття В. Турчиняк представлений як «унікальний народний майстер-будівничий, архітектор, різьбяр, винахідник. Працював у техніці «сухої» плоскої різьби, інкрустації, інтарсії, рельєфної та круглої різьби» [24].

Вікторія Типчук захистила кандидатську дисертацію та написала низку статей стосовно мистецької творчості В. Турчиняка, де розглянула архітектурну спадщину, мистецькі традиції і новаторство у творчості майстра [25; 26; 27; 28; 29].

Про дулібську церкву, її архітектуру, особливо про інтер'єр Р. Корогодський писав так: «Кожна функціонально-ритуальна частина інтер'єру церкви, її деталі заворожують первісною красою, полонять художньою правдою» [30].

Характерним особливостям архітектурного вирішення присвячена стаття Л. Чень і С. Попової «Церква св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району» [31].

Методологія дослідження базується на теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні, історичному огляді та спостереженнях автора.

Основна частина. Автори, які писали про В. Турчиняка, в основному опираються на публікації, що з'явилися за його життя, на зібрані отцем Михайлом Дацишином матеріали про майстра від інформаторів, які пам'ятають будівництво ним церкви в с. Дуліби. Краєзнавці ж у своїх працях опираються на опубліковані статті та народні оповіді і перекази, які в своїй основі передбачають домисел, а на відстані часу можуть обростати новими деталями щодо здібностей майстра.

Більшість авторів, які пишуть про В. Турчиняка, вказують, що він був творцем проектів багатьох збудованих церков. Так, Г. Лагодинська вказує, що план церкви св. Івана Богослова в с. Лузі «виготовив інженер В. Фільоус із Коломиї на основі проекту Василя Турчиняка» [3, с. 259]. Повторюють Г. Лагодинську багато авторів [14, с. 593; 23, с. 49]. Згідно з Б. Скавроном, «справою всього його життя стала п'ятибанна церква в рідному Лузі, яку за проектом Турчинюка збудував коломийський інженер Фільоус у 1911 році» [21]. Про це також пише Степан Голіней: «У центрі села (Луг. — Я. Т.) стояла неперевершеної краси, не надто велика дерев'яна п'ятибанна церква, збудована в 1911 р. за проектом його мешканця Василя Турчиняка» [22]. Згідно з В. Типчук, «креслення лагодився зробити архітектор з Коломиї В. Фільоус на основі оригінального задуму Василя Турчиняка» [27]. За І. Мельником, «офіційний проект храму розробив архітектор з Коломиї В. Фільоус, дотримуючись оригінального задуму народного майстра В. Турчиняка» [32, с. 1174].

Інтернет-сторінка Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття стверджує, що В. Турчиняк за власними ескізами збудував церкви у селах Луг, Стримба, Ворохта, Верхній Майдан, Дуліби та Грушів [24].

У всіх публікаціях про церкву св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району стверджується, що вона є «оригінальною, зведена майстром В. Турчиняком» [30]. Деякі автори вказують, що «він коректував будівельників із Варшави, Відня, а навіть і Риму» [22].

Про те, що В. Турчиняк не міг робити проекти церков, ескізи скульптур, іконостасів маємо багато фактів. Насамперед, про це свідчить те, що він був

неграмотний. «Через нестатки родини не мав змоги отримати освіту — до кінця свого життя так і залишився неписьменним, лише самотужки вивчивши латинську абетку» [27, с. 181].

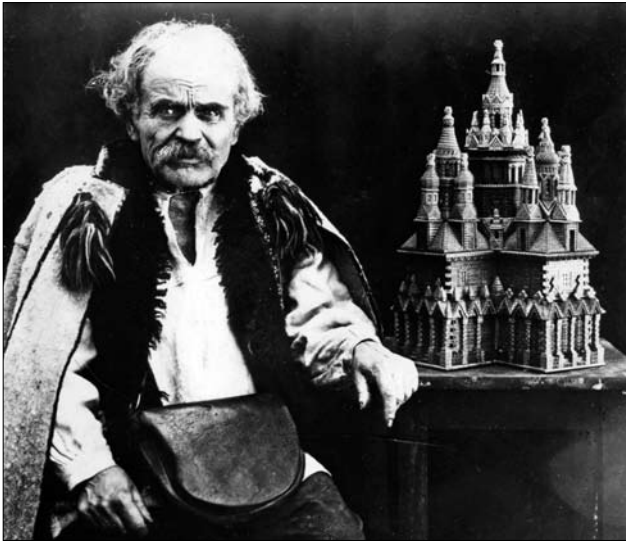
«Коли дали йому план будови церкви в с. Дуліби, затверджений староством, навіть не глянув на нього, а сказав: «Нащо мені цих паперів? Я на них і так не розуміюся»². Не робив ескізів Турчиняк, коли виконував фігури святих. Про це свідчить його конфлікт зі священником, який розгнівався на Турчиняка за те, що він різьбив фігуру святого Миколая на престолі без попередньо виготовленого ескізу і, на його думку, порушував пропорції [22].

Необхідно зазначити, що за австрійськими, а пізніше польськими законами будівництво можна було розпочати тільки за проектом дипломованого архітектора, інженера, його треба було також затвердити староством та у церковній владі. Не міг В. Турчиняк розпочати будівництво церкви, якби не було такого проекту.

Про авторство оригінальних архітектурних задумів дерев'яних церков, які використовували архітектори в своїх проектах і за якими будував В. Турчиняк, сьогодні може свідчити аналіз його макетів та архітектурно-декоративні мотиви, які він використовував у вирішенні інтер'єрів. В макеті церкви, яку майстер подарував президентові Польщі Ігнатію Мосціцькому, в кіюті, баньках павука та в бічних престолах церкви св. Юрія в Дулібах ми побачимо видовжені по висоті та різні за формою бані. Подібні рішення бань ми не спостерігаємо в жодній існуючій церкві, з якою пов'язана творчість В. Турчиняка, та в українській церковній архітектурі загалом. В макетах церкви та в рішеннях престолів, павука, кіюта дулібської церкви ми виявимо мотиви, які нам нагадують храм Василя Блаженного в Москві. (Іл. 1).

За дослідженнями С. Флис і Т. Прохаська [33], «його улюбленим архітектурним витвором був собор Василя Блаженного з банями, що не повторялися, який Турчиняк побачив на фотографії». За дослідженнями Романа Корогодського, Василь Турчиняк бачив фото цього храму [30]. Він не був обтяжений релігійними догмами й комплексами і без жодних світо-

² Матеріали з особистого архіву отця Михайла Дацишина, настоятеля храму св. Юрія (1961—1993). Зберігаються в його доньки, пані Марти, м. Стрий.

Іл. 1. Майстер В. Турчиняк біля макету церкви

глядних застережень розпочав утілювати ідею стилістичного оновлення бань.

У макеті церкви ми також побачимо приклади використання кокошника, який застосовується для переходу від четверика до восьмигранного барабана. Кокошники мали місце в дерев'яному та кам'яному будівництві від другої половини XIX ст. у спорудах неоросійського стилю, вони є однією з ознак російського церковного стилю і не вживались в українській дерев'яній архітектурі. З аналізу видно, що головним для майстра Василя Турчиняка було максимально декорувати свій твір. На макеті немає традиційного для української дерев'яної церкви піддашся, натомість вона по всьому периметру удекорована причілками, що завершуються мініатюрними баньками, а стіна внизу членована великою кількістю випустів.

Необхідно зауважити, що збудувати церкву згідно з макетом В. Турчиняка ніхто би не наважився. По-перше, в нього закладені значні конструктивні проблеми у вирішенні верхів. Треба було на кожному рамені поставити крім основної бані ще чотири декоративні, які її оточують. Згідно з макетом верх церкви мав мати 5 основних різних за формою бань та 20 декоративних. По-друге, в натурі реалізувати велику кількість декору, який присутній у вирішенні верхів стін, неможливо. По-третє, дане архітектурне вирішення не знайшло би підтримки суспільства, архітекторів, воно суперечило виробленому на початку XX ст. образу української церкви.

З цього можна дійти висновку, що Турчиняк реалізовував проекти, які були запроєктовані архітек-

торами, покращував їх шляхом декорування окремих елементів. Так він на кожній грані восьмигранного залому центральної бані церкви св. Юрія в Дулібах поставив трикутні фронтони на зразок кокошників. Як майстер декоративного різьблення, він перший побачив можливість використати для різьблення гладенькі екстер'єрні стіни під піддашсям, застосував для їх декорації орнаментальні багатораменні хрести. Велика його заслуга в декоруванні інтер'єрів та екстер'єрів дерев'яних церков.

Проаналізувавши публікації, ми не побачимо в них жодної інформації про інженерів, архітекторів, за проектами яких будував церкви майстер, зазначено лише, що вони будувалися згідно з «оригінальним задумом В. Турчиняка», виходить, що інженери були виконавцями його архітектурних ідей. Тут ми маємо ще етичну сторону: безграмотний майстер дає завдання професійним архітекторам, інженерам розробляти креслення для будівництва придуманих ним церков. Виникає питання, яким чином відбувається передача задумів В. Турчиняка професійним архітекторам. Зробивши з майстра В. Турчиняка обдарованого будівничого-архітектора, «який мав яскраво виражений авторський стиль, будував гуцульські дерев'яні храми» [26, с. 529], представивши його як «унікального народного майстра-будівничого, архітектора, різьбяра, винахідника» [24], деякі автори почали аналізувати церкви, збудовані ним за проектом професійних архітекторів, які не є творіннями народної архітектури, шукати аналогії в гуцульській та бойківських школах народної архітектури.

Найбільше в аналізі творчості В. Турчиняка вражають твердження, що Дулібська церква св. Юрія, «хоч зведена на території Бойківщини, але, на відміну від бойківських тридільних церков [...] належить до типових гуцульських хрещатих у плані, перекритих п'ятьма куполами церков зрубної конструкції», «храм зведений відповідно до традиційних гуцульських церков зрубної конструкції», що «церкви характерні для етнографічної зони Гуцульщини, були збудовані на землях Бойківщини, де існували зовсім інші конструктивні підходи до спорудження церков» [26, с. 530—531; 34, с. 14]. «На Бойківщині на початку XX ст. народним гуцульський майстром Василем Турчиняком було збудовано дві церкви (Святого Юрія в Дулібах та Святого Симеона Стовпника в Грушеві Львівської області)» [35, с. 37]. Згідно

з іншими авторами, «за композицією та характером архітектурних форм Юрівська церква в Дулібах В. Турчиняка має зміни вертикальних співвідношень об'ємів споруди, що наближає її до бойківського будівництва» [31, с. 94]. (Іл. 2).

Такі порівняння є недоречними. По-перше, с. Дуліби Стрийського району і с. Грушова-Красне Дрогобицького району не знаходяться в межах історико-етнографічного району Бойківщина.

По-друге, хрещаті церкви будували не тільки на Гуцульщині, а й в інших історико-етнографічних районах України, вони не є творіння гуцульської школи народного храмового будівництва. Дулібська церква св. Юрія не має головних архітектурно-планувальних ознак, характерних для гуцульської школи народного храмового будівництва [36, с. 411—429].

Необхідно звернути увагу і на те, що хрещаті церкви на Бойківщині між річками Сукіль та Лімницею (сс. Слобода Болахівська, 1700 р.; Липа, 1720 р.; Князівське, 1774 р.; Тисів, 1783 р.; Витвиця, 1824 р.; Ценява, 1745 р.) з'явилися в місцевостях, де раніше були середньовічні монастирі (Гошів, Болахів, Грабів, Довжки, Чорний Діл, Спас), відносяться до об'єктів, архітектура яких визначена за вимогами монастирів. Ця група хрещатих церков окреслена як болахівсько-долинсько-перегінська група.

По-третє, хрещаті церкви відомі на Стрийщині зі середини ХІХ ст. (церква св. Івана Хрестителя в с. Довголука, 1855). Їх в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. у Галичині проектували професійні архітектори: Ю. Захаревич (Єзупіль, 1888), В. Нагірний (Завадка, 1887; Риків, 1888; Вістова, 1889; Перегінське, 1894; Чортовець, 1906; Довпотів, 1907; Слобода Долинська, 1908); О. Лушпинський (Тисмениця, 1922; Панчин, 1925; Ісаків, 1925; Королівка, 1926); Є. Нагірний (Торговиця, 1924; Дубшари, 1925; Турка, 1927; Іванівка, 1927; Ріпне, 1932), Л. Левинський (Старий Угринів, 1923; Крихівці, 1928; Ямниця, 1932; Лужки, 1933; Заріччя, 1938), М. Кауфман (Блюдники, 1927), А. Каменобродський (Підшумлянци, 1933), Р. Грицай (Фрага, 1933; Сарники, 1937).

Доречно згадати і те, що на Гуцульщині в другій половині ХІХ ст. народні майстри будують церкви за проектами дипломованих архітекторів та інженерів. Церква в с. Микуличин у 1868 р. збудована народними майстрами за проектом цісарсько-

Іл. 2. Церква св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району

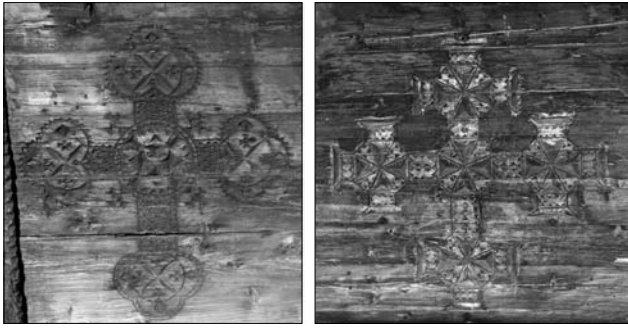
го інженера-архітектора Надвірнянського повітового уряду Я. Чачковського.

На початку ХХ ст. дерев'яні церкви не тільки будуються, вже реставруються за проектами архітекторів. Так, церква в с. Гвізд у 1903 р. реставрувалася за проектом коломийського архітектора К. Янецького. Запроектвані архітекторами церкви зводились народними майстрами під наглядом дипломованих спеціалістів.

Коли будувалась церква в с. Дуліби, це був час появи нових об'ємно-планувальних рішень, які визріли в архітектурному середовищі в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. Професійні архітектори шукають рішення притвору, бань, зв'язок з декоративним мистецтвом.

По-четверте, приписувати народним майстрам авторство церков, збудованих ними за проектами фахових архітекторів, не коректно. Наприклад, церкву в с. Климець на Бойківщині збудував майстер Лука Снігур у 1925 р. за проектом архітектора Лева Левинського, але ніхто не приписує їй авторство майстрові Л. Снігуру і не аналізує в одному ряду церкви, збудовані ним на основі бойківської школи народного храмового будівництва, та церкви за архітектурними задумами професійних архітекторів [37, с. 163].

Коли є автор проекту, професійний інженер, архітектор, необхідно у всіх випадках вказувати, що «проект церкви св. Юрія в с. Дуліби виготовив архітектор В. Дидинський, а будівництво здійснив В. Турчиняк» або «коштом громади майстер В. Тур-

Іл. 3. Многохресники на зрубках піддашся церкви св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району

чиняк за проектом інженера В. Дидинського збудував церкву».

По-п'яте, церква в с. Стримба не є «зведена за хрестовим планом» [34, с. 16]. Це тридільна одноверха церква, яка мала широке розповсюдження в Україні. Її відрізняє від традиційної одноверхої тридільної церкви те, що у зв'язку з необхідністю вмістити більше парафіян, у ній замість квадратної нави запроєктували прямокутну, рамена якої на півдні та півночі виходять далше за площину стін бабинця та вівтаря, при цьому зберегли повністю об'ємно-просторове рішення, характерне для цього типу церкви. Аналіз її з позиції хрещатої церкви дає такі недоречні результати, що «характерною прикметою екстер'єру даної церкви є відсутність причілка над боковими зрубками приділів, порушення рівноваги», «майстер-будівничий порушив симетричність і «безфасадність» культової споруди і цим самим не дотримався традиції» [34, с. 12].

Не коректно також робити висновок, що церкви, «зведені Василем Турчиняком [...] поряд зі сталими архітектурно-стилістичними ознаками, вирізняються різноманіттям планів. При спорудженні кожної церкви народний майстер дотримувався давніх методів дерев'яного церковного будівництва, однак застосовував їх творчо, а подекуди й зовсім несподівано» [27, с. 186].

Дійсно, вони відрізняються тому, що церква в с. Стримба збудована 1835 р. не В. Турчиняком (його ще не було на світі), а майстром Михайлом Момотом, про це свідчить різьблений напис на одвірку «Року: 1835: Мѣхаль Момот майстеръ» [38, с. 324]. Іконостас для цієї церкви виготовив В. Турчиняк (1930—1932 рр.). Не є творінням В. Турчиняка церква св. Миколи у Верхньому Майдані (1906). Він її не будував, виготовив для неї в 1932—

1934 рр. іконостас. Архітектура цієї церкви є творінням гуцульської школи народного храмового будівництва. Взірці хрещатих церков ми маємо в багатьох селах Гуцульщини, Покуття, Опілля (церкви в селах Глинка 1651, Пістинь 1861, Акрешори 1899, Верхній Ясень 1882, Ганів 1894, Остриня 1884, Лісна Тарнавиця 1904, Бережниця 1921).

Образ В. Турчиняка як будівничого церков і автора їх проектів був створений мистецтвознавцями, які вивчають народне мистецтво і для яких метою є показати унікальність народного майстра.

Необхідно зазначити, що поважні видання та вчені вказують, що він був «народним різьбарем, меблярем і будівничим з с. Луги Богородчанського повіту (Галичина). Виготовляв іконостаси та інтер'єри для церков на Гуцульщині (у Яблониці і Ворохті) і на Передкарпатті (у Стримбі, Майдані Горішньому, Лузі), оздоблені різьбленням, барельєфами та круглою скульптурою» [10, с. 3288].

Дослідник гуцульської архітектури Іван Могитич у словнику «Гуцульські майстри будівничі» вказує, що Турчиняк Василь — «будівничий і різьбяр. Збудував церкви 1923 р. св. Юрія у Дулібах біля Стрия, 1923 р. Собору Богородиці у Грушеві-Красне біля Дрогобича [...] Іконостаси та інтер'єри в церквах сіл Яблониці (1895—1904), Майдана (1932), Стримби (1930—1932), Луга (1939), Ворохти (1936—1938), Биткова, Ділятина» [15, с. 518].

Дійсно, В. Турчиняк був будівничим церков, створював декоративні шати до інтер'єрів ним же збудованих церков. Він відрізнявся від інших майстрів тим, що паралельно з будівництвом або після нього особисто займався виготовленням іконостасів для церков, які будував, оздоблював інтер'єри та екстер'єри різьбою.

«Традиційну різьбу вдало адаптував до вимог канонічного сакрального монументального мистецтва, створюючи власний самобутній стиль декоративної пластики» [24]. Він на гладенькій поверхні припасованих брусів стін екстер'єру вирізав великі орнаментальні композиції, які гуцули називають многохресниками. В церкві св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району ми маємо п'ять многохресників на зрубках, які утворюють хрест, і кожен з них відмінний від інших. Многохресники мають розмір 1,3 x 1,5 м, їх графічна схема складається з виділеного мотиву «зірка» чи «ружа», оточеного «зубцями», «лускою», «ві-

концями», «сіканцями», сіткою «ільчастого письма» [25].) Іл. 3).

За дослідженням В. Типчук, «унікальними в декорі церков у Дулібах та Грушеві є монументальні багатораменні хрести, виконані у техніці плоскорізьби на стінах зрубів підопасання [...] Багатораменні хрести на стінах нижнього ярусу церкви є вдалим використанням різьблення в оформленні екстер'єру церкви, невластиве для дерев'яних споруд», «є унікальними в оздобленні екстер'єру храмів» [35, с. 37, 39].

Такого підходу до екстер'єрного оздоблення нижнього ярусу зрубу (підопасання) плоскою різьбою ми не маємо більше ніде в сакральному дерев'яному будівництві України, крім церков, які будував Турчиняк.

Талант його полягав у тому, що він по природі був скульптором, який «ліпив» з дерева, відчував його внутрішню і зовнішню будову, структуру, декоративно-художні можливості. Це дозволяло йому у своєму творінні органічно поєднувати архітектурно-конструктивні елементи з мистецькими. (Іл. 4).

Найбільшим пропагандистом та шанувальником творчості В. Турчиняка був отець Михайло Дацишин, який був парохом церкви св. Юрія у 1961—1993 роках. Він зібрав максимум інформації про цього майстра з Гуцульщини і всіляко поширював її, старався зберегти його творіння. Отець М. Дацишин казав: «Є дві помітні церкви, побудовані цим великим майстром: в Грушеві Дрогобицького району та у нас в Дулібах... Але за зовнішнім оформленням можна відразу пізнати почерк Турчиняка» [39, с. 72].

Фактично, о. Дацишин воскресив пам'ять про видатного майстра. Поштоухом до цього була зустріч в 1991 р. Романа Корогодського з о. М. Дацишином у дулібській церкві св. Юрія. Після цієї зустрічі з'явилася стаття Р. Корогодського «Відродження джерел», в якій проаналізована творчість В. Турчиняка і вперше представлена хроніка будівництва церкви св. Юрія, зібрана отцем М. Дацишином [30].

У статтях, написаних про В. Турчиняка після 1992 р., спогади о. М. Дацишина подаються порізно. Для достовірності процитуємо польові матеріали, зібрані отцем М. Дацишином, щоб побачити, як відбувалося будівництво церкви та як характеризувала майстра-будівничого дулібська громада.

«Коли громада села почала будувати нову церкву в Дулібах, шукали майстра. Від добрих людей

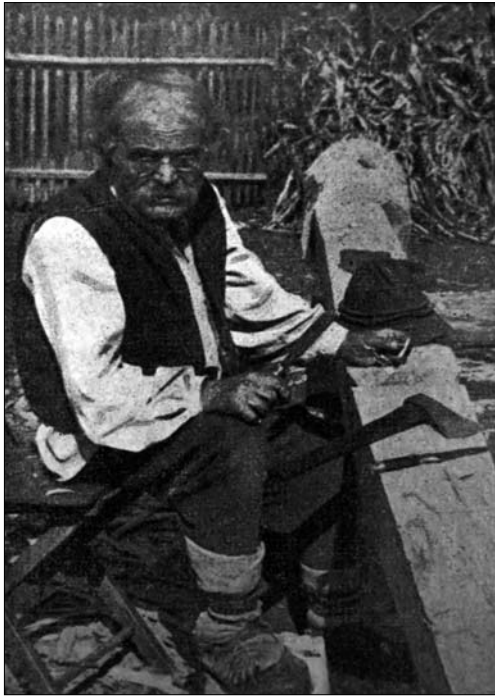

Іл. 4. Майстер В. Турчиняк презентує скульптуру Ісуса Христа

парафіяни почули, що біля Делятина, в селі Лузі на Станіславщині живе майстер, який будує унікальні дерев'яні церкви. Поїхав туди вїт села Микола Сушко, оглянути котрись із збудованих ним церкву. Після оглядин церква збудована Василем Турчиняком вїту Дуліб сподобалась. І тому з ним домовились щодо будови церкви на Дулібах. Яке ж було здивування парафіян села, коли на будову приїхав простецький чолов'яга в гуцульському строю, і як показалося спершого погляду, навіть не грамотний. Коли отець Петро Шанковський дав йому проект і план будови церкви, затверджений староством села, чолов'яга навіть не глянув на нього, а сказав «Нащо мені цих паперів? Я в них і так не розуміюся»³.

По весні 1921 року розпочали будову нової церкви. Василя Турчиняка ті, що з ним працювали, і всі селяни села Дуліб та Грабівців, вважали за незвичну (дивну) людину, яка мала своєрідні вірування, дивні відчуття, гіпнотичний вплив на інших людей [30, с. 39]. Коли майстер приїхав до села будувати церкву, то перші 2—3 тижні нічого не робив. На запитання парафіян, чому не береться до роботи, сказав: «Треба зачекати, аж поки хтось у селі з поваж-

³ Матеріали з особистого архіву отця Михайла Дацишина, настоятеля храму св. Юрія (1961—1993). Зберігаються в його доньки, пані Марти, м. Стрий.

Іл. 5. Майстер В. Турчиняк за роботою

них людей помре, тоді робота добре піде, не буде нещасного випадку на будівництві» [30, с. 39]. І дійсно, скоро в селі помирає тодішній вїйт села Микола Сушко, після похорону вїйта Турчиняк розпорядився про початок робіт на будові. За роки будови церкви, хоч і траплялось, що дехто падав з риштування, але серйозних травм і пошкоджень ніхто не дістав.

Під час будівництва Турчиняк членам своєї бригади роз'яснював все з ранку, що мають за день зробити, чим мають робити, де що брати. І всі вони виконували його розпорядження так справно, неначе були загипнотизовані, хоч ніхто з них до цього на великій будові не працював.

Сам Турчиняк під час будівництва церкви цілими днями різьбив. Всі різьби робив сам. Його роботи в церкві: павук, кіот, горне сідалище, бічні престоли, двері зі всіх сторін, різьблений бабінець, хрести на стінах зовні (екстер'єрні), хори (театральні). Всі різьби простенькі, але так на всі лади варійовані, що подиву гідно від фантазії простої людини [30, с. 39]. Тут варто нагадати, що Василь Турчиняк був не лише неписьменним, але ще й не вмів до цього ж малювати, зате добре уявляв, якою мала бути його різьба. Зокрема, «Дулиш Стефан (один із чотирьох братів, що брали активну участь у побудові церкви від початку до кінця) твердить, що Турчиняк ніколи не робив на дереві рисунок, а відразу різьбив,

хоч різьба була складна, як, наприклад, різьба Ісуса Христа на дверцях кивота»⁴. (Іл. 5).

Віддавши належне Василю Турчиняку, не треба забувати, що він працював з дулібськими майстрами, які добре знали на будові. Це Федір Дулиш 1881 р. н., Стефан Дулиш 1900 р. н., а також Микола Синюра, Федір Рішко і Григорій Коник. Родина будівельних майстрів Дулишів будувала церкву в с. Грушова-Красне (1922—1923 рр.), про що свідчать старожили цього села та вирізаний на арці хорів напис «Дулиш Дуліби». Внесок дулібських майстрів в сакральне народне будівництво не вивчений і не оцінений.

При перекритті бані над навою бляхою в серпні 2020 р. та заміні на ній сигнатурки на дошці майстри знайшли напис олівцем *Степан Дулиш*⁵. Цей факт свідчить про те, що дулібські майстри зводили найскладніші складові церкви: бані, підбанники, дах.

Церковними провізорами на той час були Федір Коник, Григорій Корчак (він же і вїйт), Петро Буник, Дмитро Олійник, Микола Тимчій, Гнат Тивонович, Федір Мелень, Петро Матійців, Стефан Тимчій із села Грабовець, Юрко Опришко і Василь Боженко.

За спогадами Михайла Кулешника, «закладали церкву Гринь Корчак та Стефан Тимчій, а майстром був бойчак з горів. Донька Анна з дому Корчака носила їсти майстрам»⁶. Зазначимо, що дулібчани всіх, хто був з горів, називали бойчаками, себе ніколи не відносили до бойків. Як у ХІХ—ХХ ст., так і сьогодні, якби хтось в розмові з дулібчанами назвав їх бойками, це було би для них великою образою.

Необхідно звернути увагу ще на одну особливість майстра В. Турчиняка, про яку ми вже зазначали раніше — він був дивною людиною, яка мала своєрідні вірування. Ця характеристика життєдіяльності А. Турчиняка останнім часом набула широкого розголосу. На Гуцульщині його називали непростим делятинським віщуном, в інших місцевостях — дивною людиною. Його дивацтва, віщування сьогодні одержали різні форми їх переказів. У переказах вони об-

⁴ Матеріали з особистого архіву отця Михайла Дащишина, настоятеля храму св. Юрія (1961—1993). Зберігаються в його доньки, пані Марти, м. Стрий.

⁵ Записано 14 серпня 2020 р. від Кікера Ярослава Григоровича, 1951 р. н., в с. Дуліби Стрийського району.

⁶ Записано 8 вересня 2003 від Кулешника Михайла Івановича, 1907 р. н., в с. Дуліби Стрийського району.

росли певними деталями. Більшість з цих переказів з'явилася в роки незалежності України.

Двоюрідна сестра Василя Турчиняка Зузя розповіла про те, що він «родився з Богом-духом. Якщо виконував складної інженерної конструкції споруди при будівництві церков чи мостів, обов'язково тер чоло кулаком, молився, лягав і «засинав» на 5—7 хвилин. Після цього брався за втілення своєї ідеї в будівництво, був дуже активний і з молитвою виконував усі задумані, навіть ще не знані для нього самого будівельні, архітектурні чи різьбярські роботи» [22].

Ми також маємо сюжет про майстра, над яким хотів погузувати гоноровитий інженер. Василь Турчиняк у Ланчині, на «цісарській» дорозі побачив будівельників, які починали спорудження мосту під керівництвом запрошеного сільською управою відомого інженера-поляка. Однак справа не клеїлась. Не могли закласти перший шар підмурівку («перший камінь»). «Саме на цей момент нагодився Василь Турчиняк з порадами. Та його не сприймали серйозно. Гоноровитий інженер з іронією поставився до «простакуватого дідка», мовляв, якщо такий мудрий, то зумій закласти перший камінь. Та й пішов. Коли через кілька годин повернувся, то побачив на дошці дримаючого дідка, а на другій дошці — ескіз моста з практичними рекомендаціям як його робити, а ще, побачивши, як майстерно «вмостився» у вкопане «гніздо» перший камінь (ніби тут вродився), не повірив, що все це зробив оцей «приблудний» сплячий дідок. Тим часом Василь Турчиняк «прокинувся» і почав вимагати свій скромний зарібок. А коли повернувся, то побачив на значно більшій дошці карикатуру на себе... Будівельники, звичайно, підняли інженера на кпини (карикатура була копією з виду інженера), і тоді він знайшов «дідка», виплатив йому за роботу та ще й додатковий гонорар» [22]. В цьому сюжеті ми бачимо В. Турчиняка, який, будучи неграмотним, вмів на дошці вирізати чи викреслити «ескіз моста з практичними рекомендаціями, як його робити», тобто, ідеалізацію образу майстра.

Також є кілька історій про приручених В. Турчиняком ворон. Згідно з Б. Скавроном, в хаті В. Турчиняка «жила ворона, яку він навчив говорити кілька слів» [21]. За іншими переказами, він «як авгур, спостерігав за польотом трьох приручених містичних ворон, що любили сідати в нього на плече» [23].

Опираючись на свідчення односельчан, С. Голіней вказує, що В. Турчиняк «розмовляв з воронами, знав їх мову». «Три ворони завжди відкликались на його поклик, сідали на руку чи плече, уважно вислуховували його «повчання» і виконували його волю. Були вони і на його похороні, упродовж трьох днів не лишали могилу і хрест та сумно каркали, накликавши зграю інших ворон. Потім довго кружляли над його обійстям, «попрощалися» з могилою і зникли назавжди. Очевидці стверджують, що прощання це виявилось дуже сумне: ворони голосили, як люди, скликавши силу-силенну різного птаства. Вони не «служили» нікому ні з його родини, ані сусідів. Навіть не приймали корму від «чужих» [22].

В. Турчиняк мав дар провидіння, це стверджують багато авторів, — найбільше його пророцтво було щодо рідного села. Він за 15 років передбачив, що прийде в наші краї чорна сила (російська військова машина), яка зітре з лица землі село Луг. Це пророцтво він висловив своїй невістці Анні: «Знаєш, Анно, нашого села не буде, а он там, — і показав далі в гори, — будуть великі кам'яниці. Там, де місто було, вовки вити будуть, а де вовки вили — місто буде» [21]. Це пророцтво щодо долі рідного села та церкви він також говорив до односельчан, казав, що до нашої церкви заганятимуть коней і що на місці села побудуть місто, обгороджене колючим дротом [22].

Після Другої світової війни мешканців с. Луг виселили з рідних домівок, село стерли з лица землі, російська військова машина на його місці збудувала військове містечко під таємничою назвою «Зона» — сховок для ядерної зброї.

Василь Турчиняк був також забобонним. Коли покривав гонтою церкву на Коломийщині, ненароком він разом з гонтою прибиває палець, і тут же припиняє роботу. Не допомогли ніякі вмовляння і збільшення платні. «Це бісячий знак, — сказав він, — цю церкву перекриватиме інший майстер-будівничий» [22].

Будівництво церкви св. Юрія в с. Дуліби майстром В. Турчиняком також пов'язане з певними історіями, які свідчать про те, що він був наділений пророцтвом, таємними знаннями, які сьогодні переказуються в різних варіантах. Він припинив суперечки щодо місця будівництва, сказавши, що старе місце для будівництва нового храму є благодатним і ніякого лиха тут не станеться.

Василь Турчиняк був наділений, як більшість народних майстрів, надприродними здібностями. Під час спорудження купола один з майстрів не втримався на риштуванні, але, падаючи донизу, зачепився за балку, повис на ній і залишився неушкодженим. Подібний сюжет ми маємо з бойківським майстром, будівничим церков Лукою Снігуром. «Майстер Луць був характерником. Лежить ввечері вдома, а хтось прийшов на будову вкрасти дошку. Злодій взяв її, та так і ходив з нею навколо церкви цілу ніч, аж поки він, Луць, не прийшов вранці і не відпустив його», або: «Молодий підмайстер боїться вилізти на риштування, а Луць каже — лізь, вгору тебе потягну, а вниз не пущу» [37, с. 163].

Побачив В. Турчиняк у сні свою смерть. У липні 1939 р. майстрові приснилося, що ікону, над якою він працював, «побила червоточина». «Тому я вмирати буду», — сказав Турчиняк вранці. Відчув слабкість, попросив винести його з хати на подвір'я, до образу. «Хворів не довго — тиждень, 25 липня 1939 р. помер» [23, с. 51].

Висновки. Незаперечно, що Василь Турчиняк є видатним народним гуцульським майстром, який використовував різьбу по дереву в оформленні екстер'єру церковних будівель: на стінах зрубів підопасання, одвірків, галерей. Він зробив вагомий внесок у виготовлення, декорування іконостасів, предметів церковного інтер'єру, найдовше зберіг традиції народного плоскорізьблення по дереву.

Всі перекази, розповіді про В. Турчиняка в роки незалежності України домислюються, обростають новими деталями, з'являються нові оповіді, які часто не відповідають тій інформації, яка нам відома про нього з середини ХХ ст. У сьогоденні публікаціях ми маємо не дійсну історико-культурну реальність творчості В. Турчиняка, а різновид усного народного фольклору, в якому його постать обростає вагою, народ поетизує майстра, якого любить і хоче показати мудрішим за інженера, архітектора, гонорового пана.

Це позитивне явище привертає увагу до творчої спадщини В. Турчиняка, а також до дулібської церкви та дулібських майстрів-будівничих широке коло шанувальників. Сакралізація В. Турчиняка відбулася завдяки тому, що він був відомим майстром, ще за життя про нього писали видатні люди, його макети церков мали визначні особистості першої половини

ХХ ст. Мистецтвознавці багато зробили щодо вивчення та популяризації його творчості.

З мистецької спадщини майстра В. Турчиняка у церкві св. Юрія залишилися: два бічні престоли Христа Спасителя та Божої Матері, кивот (дарохранильниця), двоярусне панікаділо (павук у центральній нав'язці композицією восьми капличок), крісло-фотель, на якому мав сидіти архієрей під час відвідин церкви (горне сідалище). Всі ці творіння є важливими складовими інтер'єру, а також потребують їх введення не тільки в науковий, а й соціально-культурний обіг. Історія села Дуліб, церкви св. Юрія є потужним брендом, візитівкою, яка привертає увагу до нашої культурної архітектурно-мистецької спадщини. Її необхідно залучити до туристичних маршрутів, які здійснюються по визначних перлинах дерев'яної архітектури та місцями, де жили і працювали визначні особистості України.

На завершення необхідно вказати, що церква св. Юрія в с. Дуліби є синтетичним творінням архітектурного проекту В. Дидинського, який знайшов нове звучання завдяки таланту В. Турчиняка та дулібських майстрів.

1. Шухевич В. Куністась. *Діло*. 1899. Ч. 26.
2. *Kronika Ilustrowana: dodatek tygodniowy «Wieku Nowego»*. 9.II.1936.
3. Лагодинська Г. Скарби мистецтва у глухій закутині. *Наша Батьківщина*. Львів, 1938. Ч. 11.
4. *Українська радянська енциклопедія*. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1964. Т. 15. 591 с.
5. Такою була його доля. *Львовская правда*. 1964. 17 березня.
6. Кирилюк Г. *Доля Василя Турчиця: Оповідання*. Київ: Молодь, 1957. 117 с.
7. Флис С. Різьбяр від Бога. URL: <http://volya.if.ua/2011/02/rizbyar-vid-boha/>
8. Флис С. Феномен Василя Турчиняка. URL: http://paskryzhalyah.blogspot.com/2016/02/blog-post_18.html
9. Лашук Ю. *Народний архітектор та різьбяр-декоратор Василь Турчиняк (Турич) (1864—1939). Обстеження творчості народного архітектора й різьб'яра-декоратора з Підкарпаття*. Київ, 1955. Рукопис. 22 с.
10. *Енциклопедія Українознавства*. Т. 9. Львів, 2000. С. 3205—3600.
11. Пуга Г. *Майстер. В своїй хаті своя правда*. Київ: Всеукраїнська музична спілка. Стрий: Мале підприємство «Опришки». 1992. С. 24—28.
12. *Митці України: Енциклопедичний довідник*. Київ: Українська енциклопедія, 1992. 848 с.

13. *Мистецтво України: Біографічний довідник*. Київ: Українська енциклопедія, 1997. 700 с.
14. Вуйцик В., Слободян В. Матеріали до словника народних будівничих. *Записки НТШ. Праці Комісії архітектури та містобудування*. Львів, 2001. Т. ССXL1. С. 544—601.
15. Могитич І. Гуцульські майстри будівничі: Причинки до словника. *Історія Гуцульщини*. Львів: Логос, 1999. Т. IV. С. 517—518.
16. Дем'янчук А. Майстер з Лугу. *Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво*. Львів, 1994. С. 104—106.
17. Клапчук В. Великий різьбяр минулого. *Гуцульщина*, 1996. № 2 (48). С. 12—13.
18. Петрашук О. Майстер з Делятина. *Гуцульщина*, 1994. № 3—5.
19. Тимків Б. *Мистецтво України та діаспори: дерево-різьба сакральна й ужиткова*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. 208 с.
20. Кравченко Я. До питання створення іменного покажчика народних майстрів-будівничих Карпатського краю. *Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво*. Львів, 1991. № 2. С. 100.
21. Скаврон Б. НепрОстий гуцульський майстер. *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/29929>
22. Голіней С. Будівничий, майстер сакральної різьби, а чи «делятинський віщун»? *Нова Зоря*. URL: <https://povazozia.if.ua/last/2275>
23. Флис С. Сакральні шедеври Василя Турчиняка. *Гре-іт*, 2010/2011. Ч. 7. С. 49—51.
24. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття. URL: <http://hutsul.museum/collection/explore/masters/211/1520/>
25. Типчук В. *Мистецькі традиції і новаторство у творчості Василя Турчиняка 1900—1939 років*: автореф. дис... канд. мистецтвознавства 17.00.06. Львів, 2002. 20 с.
26. Типчук В. Церкви Василя Турчиняка (Турчиняка) на бойківському підгір'ї. *Народознавчі Зошити*. 1998. № 5. С. 529—531.
27. Типчук В. Майстер-будівничий з Делятинщини Василь Турчиняк. *Українська академія мистецтв*. Київ, 2000. № 7. С. 181—188.
28. Типчук В. Гуцульський майстер сакральної різьби. *Образотворче мистецтво*. Київ, 2000. № 3—4.
29. Типчук В. Делятинський осередок художньої дерево-обробки Гуцульщини. *Вісник Львівської академії мистецтв*. Львів, 2000. № 11. С. 170—181.
30. Корогодський Р. Відродження джерел. *Образотворче мистецтво*. 1992. № 1. С. 38—40.
31. Чень Л., Попова С. Церква св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району. *Архітектура громадських споруд та містобудування. Традиції та новації у вищій архітектурній освіті*. Харків, 2012. Вип. 5. С. 94—98.
32. Мельник І. Художнє дерево Гуцульщини: мистецькі та стилістичні особливості ремесла делятинського краю (на матеріалах експедиційних досліджень). *Народознавчі зошити*. № 5 (137). 2017. С. 1173—1176.
33. Флис С., Прохасько Т. Сократ із Лугу. URL: <https://zbruc.eu/node/29929>
34. Типчук В. Архітектурна спадщина народного майстра Василя Турчиняка 1900—1939 років. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. Івано-Франківськ: Плай, 2005. Вип. VIII. С. 10—19.
35. Типчук В. Різьблені екстер'єрні хрестографи Василя Турчиняка 1921—1923 років. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. Івано-Франківськ: Плай, 2007. Вип. X—XI. С. 37—40.
36. Тарас Я. *Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект*. Львів: ІН НАНУ, 2007. 640 с.
37. Тарас Я. Новознайдені матеріали до біографії і творчості бойківського теслі Луки Снігура. *Lemkovia, bojkovia, rusini — dejiny, súčasnosť, materiálna a duchovná kultúra*. Banská Bystrica, 2018. Т. VII. Č. 2. S. 153—165.
38. Громик В., Слободян В. *Дерев'яні церкви Івано-Франківської області*. Львів, 2017. 119 с.
39. Дацишин В. Три спомини про батька. *Щедра нива отця Михайла Дацишина. Збірник спогадів і матеріалів*. Дрогобич: Посвіт, 2015.

REFERENCES

- Shukhevych, V. (1899). *Kunistas. Dilo* (Part 26) [in Ukrainian]. (1936, 9.II). Illustrated chronicle: The weekly magazine of the New Age [in Polish].
- Lahodyns'ka, H. (1938). Treasures of art in quiet corner. *Nasha Bat'kivschyna* (Part 11). L'viv [in Ukrainian]. (1964). *Ukrainian Soviet Encyclopedia* (Vol. 15). Kyiv: Holov. red. URE [in Ukrainian]. (1964, 17.03). This was his fate. *L'vovskaia pravda* [in Ukrainian].
- Kuryliuk, H. (1957). The fate of *Vasyl Turchyniak: Promotions*. Kyiv: Molod' [in Ukrainian].
- Flys, S. Carver from God. *Lvivska truth*. 1964. 17 March. Retrieved from: <http://volva.if.ua/2011/02/rizbyar-vid-boha/> [in Ukrainian].
- Flys, S. *Fenomen of Vasyl Turchyniak*. Retrieved from: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/02/blog-post_18.html [in Ukrainian].
- Laschuk, Yu. (1955). Folk architect and decorator Vasyl Turchyniak (*Turych*) (1864-1939). Survey of the creativity of architect and decorator from Pidkarpattia. Kyiv, 1955. Manuscript. 22 p. [in Ukrainian]. (2000). *Encyclopedia of Ukrainian studies* (Vol. 9, pp. 3205—3600). L'viv [in Ukrainian].
- Puha, H. (1992). Master. In his hut his truth (Pp. 24—28). Kyiv: All-Ukrainian Music Union. Stryj: Small enterprise "Oproshka" [in Ukrainian]. (1992). *Artists of Ukraine: Encyclopedic Reference*. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia [in Ukrainian].

- (1997). *Art of Ukraine: Biographical Reference*. Kyiv: Ukrain's'ka entsyklopediia [in Ukrainian].
- Vujtsyk, V., & Slobodian, V. (2001). Materials to the dictionary of folk masters. *The Notes of the NTSh* (Vol. CCXLI, pp. 544—601). Lviv: NTSh [in Ukrainian].
- Mohytych, I. (1999). Hutsul Master-builders: References to the dictionary. *History of Hutsul'schyna* (Vol. IV, pp. 517—518). L'viv: Lohos [in Ukrainian].
- Dem'ianchuk, A. (1994). Master from Lug. *Decorative and Fine Arts* (Рр. 104—106). L'viv [in Ukrainian].
- Klapchuk, V. (1996). Big master of the past. *Hutsul'schyna*, 2 (48), 12—13 [in Ukrainian].
- Petrashchuk, O. (1994). Master from Deliatyn. *Hutsul'schyna*, 3—5 [in Ukrainian].
- Tymkiv, B. (2009). *Art of Ukraine and diaspora: sacral and consumer carving*. Ivano-Frankiv's'k: Nova Zoria [in Ukrainian].
- Kravchenko, Ya. (1991). Before the creation of a nominal pointer of folk masters-builders of the Carpathian region. *Decorative and Fine Arts*, 2, 100. L'viv [in Ukrainian].
- Skavron, B. A Hutsul master. Zbruc. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/29929> [in Ukrainian].
- Holinej, S. Builder, master of sacral thread, or "Delyatynsky Wizard". Nova Zoria. Retrieved from: <https://novazoria.if.ua/last/2275> [in Ukrainian].
- Flys, S. (2010/2011). Sacred masterpieces of Vasyl Turchyniak. (Part 7, pp. 49—51) [in Ukrainian].
- Natinal museum of *Hutsul'schyna and Pokuttia* folk art. Retrieved from: <http://hutsul.museum/collection/explore/masters/211/1520/> [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2002). *Art traditions and innovation in the works of Vasyl Turchyniak 1900-1939 years: avtoref. dys... kand. of art studies 17.00.06*. L'viv [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (1998). Churches of Vasyl Turchyniak in Boyko Pidhiria. *The Ethnology Notebooks*, 5, 529—531 [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2000). Master-builder from Deliatynschyna. Vasyl' Turchyniak. In *Ukrainian Academy of Arts*, 7, 181—188). Kyiv. [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2000). Hutsuls'ky master of sakral building. *Art magazine*, 3—4. Kyiv [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2000). Deliatyns'ky centre of art woodworking in Hutsul'schyna. *Visnyk of Lviv Academy of Arts*, 11, 170—181. L'viv [in Ukrainian].
- Korohods'kyj, R. (1992). Revival of sources. *Art magazine*, 1, 38—40 [in Ukrainian].
- Chen', L., & Popova, S. (2012). Church of St. Yuriy in Dulyby of the Stryi district. *Architecture of public buildings and urban planning. Traditions and innovations in higher architectural education* (Issue 5, pp. 94—98). Kharkiv [in Ukrainian].
- Mel'nyk, I. (2017). Artistic wood of Hutsulshchyna: artistic and stylistic features of crafts of the Delyatynsky Region. *The Ethnology Notebooks*, 5, 1173—1176 [in Ukrainian].
- Flys, S., & Prokhas'ko, T. *Sokrat from Lug*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/29929> [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2005). Architectural heritage of the national master Vasyl Turchyniak 1900-1939 years. *Bulletin of the Precarpathian University. Art criticism*. (Issue VIII, pp. 10—19). Ivano-Frankiv's'k: Plaj [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2007). Carved exterior cruces of Vasyl Turchyniak 1921—1923 rokiv. *Bulletin of the Precarpathian University. Art criticism*. (Issue X—XI, pp. 37—40). Ivano-Frankiv's'k: Plaj [in Ukrainian].
- Taras, Ya. (2007). *Sacred wooden architecture of Ukrainian Carpathians: a cultural and traditional aspect*. L'viv: IN NANU [in Ukrainian].
- Taras, Ya. (2018). New Materials to biography and art of boiko carver Luka Snihur. Lemkos, boykos, rusins — modernity, material and spiritual culture. (Vol. VII, part 2, pp. 153—165). Banska Bystrica [in Ukrainian].
- Hromyk, V., & Slobodian, V. (2017). *Wooden churches of Ivano-Frankivsk district*. L'viv [in Ukrainian].
- Datsyshyn, V. (2015). Three Memories of Father. In *Generous Niva of Father Mikhail Datsyshyn. Collection of memories and materials*. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].